

Хом'як О. А., к.пед.н., доцент (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ПАРАДИГМ

Анотація. У статті здійснено аналіз ключових парадигмальних позицій розвитку освіти з метою удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти. Доведено, що майбутні вихователі дошкільних навчальних закладів повинні реалізовувати соціально-виховну та ціннісно-орієнтаційну функції педагогічної діяльності: вміти забезпечувати оптимальні умови естетичного сприймання вихованцями краси та виразності явищ навколишньої дійсності й мистецтва, збагачувати спектр естетичних уподобань дітей, забезпечувати естетику навчального процесу, побуту, поведінки та взаємин дітей, сприяти накопиченню вихованцями досвіду ціннісного ставлення до навколишньої дійсності, до людей та до власної особистості, організовувати естетичне спілкування дітей із соціальним та природним оточенням тощо.

Ключові слова: модернізація національної системи освіти, парадигми освітніх систем, професійна підготовка, майбутні фахівці дошкільної освіти, естетичне виховання.

Аннотация. В статье осуществлен анализ ключевых парадигмальных позиций развития образования с целью совершенствования профессиональной подготовки будущих специалистов дошкольного образования. Доказано, что будущие воспитатели дошкольных учебных заведений должны реализовывать социально-воспитательную и ценностно-ориентационную функции педагогической деятельности: уметь обеспечивать оптимальные условия эстетического восприятия воспитанниками красоты и выразительности явлений окружающей действительности и искусства, обогащать спектр вкусов детей, обеспечивать эстетику учебного процесса, быта, поведения и взаимоотношений детей, способствовать накоплению воспитанниками опыта ценностного отношения к окружающей действительности, к людям и к собственной личности, организовывать эстетическое общение детей с социальным и природным окружением и тому подобное.

Ключевые слова: модернизация национальной системы образования, парадигмы образовательных систем, профессиональная подготовка, будущие специалисты дошкольного образования, эстетическое воспитание.

Annotation. The article analyzes the key paradigmatic positions of the development of education with the aim of improving the professional training of

future specialists in preschool education. It is proved that future educators of pre-school educational institutions should implement social-educational and value-orientation functions of pedagogical activity: to be able to provide optimal conditions for aesthetic perception of the beauty and expression of the phenomena of the surrounding reality and art, to enrich the range of aesthetic preferences of children, to provide the aesthetics of the educational process, behaviour and relationships of children, promote the accumulation of pupils experience of value attitude to the real world, to people and to their own to organize the aesthetic communication of children with social and natural surroundings, etc.

Keywords: *modernization of the national education system, paradigm of educational systems, vocational training, future specialists in preschool education, aesthetic education.*

Провідна роль у формуванні особистості належить педагогу, і в першу чергу, – вихователю дошкільного навчального закладу, адже саме він закладає фундаментальні основи духовності, освіченості, культури та життєвого досвіду дитини. В умовах модернізації національної системи освіти постала необхідність переосмислити нагромаджену практику підготовки педагогів. Сучасні дошкільні навчальні заклади характеризуються системними змінами у структурі та змісті навчально-виховного процесу, що зумовлює необхідність підготовки вихователя нової формації як професіонала й людини культури, здатного до формування, розширення та збагачення досвіду дитини.

На державному рівні проблеми підготовки фахівців дошкільної освіти відображені в законах, доктринах та концепціях. Зокрема, у Концепції національного виховання визначені виховні завдання дошкільного навчального закладу, де серед основних – формування естетичної культури, розвитку естетичного досвіду особистості, її художніх здібностей [1, с. 11].

Базовим компонентом дошкільної освіти передбачена освітня лінія «Дитина у світі культури», яка передбачає формування почуття краси в її різних проявах, ціннісного ставлення до змісту предметного світу та світу мистецтва, розвитку творчих здібностей, формування елементарних трудових, технологічних та художньо-продуктивних навичок, самостійності, культури та безпеки праці [2].

Результатом оволодіння дитиною різними видами предметної та художньої діяльності є сформоване емоційно-ціннісне ставлення до процесу та продуктів творчої діяльності, позитивна мотивація досягнень; здатність орієнтуватися в розмаїтті властивостей предметів, розуміти різні способи створення художніх образів, виявляти інтерес до об'єктів, явищ та форм художньо-продуктивної діяльності, а також оволодіння навичками практичної діяльності, культури споживання. Тож «вихователь має працювати не лише в площині монопредметного змісту, а в духовно-світоглядній спорідненості образів різних видів мистецтв» [3, с. 38–39].

Освіта, як зазначено в Базовому компоненті дошкільної освіти, спрямована на різнобічний розвиток та виховання особистості дитини, на повноцінне оволодіння всіма компонентами навчальної діяльності, набуття особистого досвіду культури спілкування та самовираження у творчих видах завдань [2].

Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури (А. Андрєєва, А. Бойко, І. Найдьонов, В. Пазенюк, М. Сова, І. Шапошнікова та ін) засвідчив неабиякий інтерес наукової громадськості до парадигмальних проблем розвитку освіти. Адже саме принципи, зміст, засоби, умови та форми функціонування тієї чи іншої парадигми стають визначальними в постановці вимог до особистості вихователя, у побудові навчально-виховного процесу вищого закладу освіти.

На думку І. Шапошнікової, «тенденції зміни парадигми освітніх систем знаходяться у площині пошуку таких варіантів, де б кожна особистість не лише готувалася до соціальної адаптації у швидкоплинному середовищі і пристосовувалась до потреб часу, а й випереджала своїм духовним розвитком застарілі зразки світобачення старших поколінь» [4, с. 78].

Сьогодення вимагає переорієнтації змісту освіти від раціоналізму до культуротворчості, оволодіння ефективними способами отримання, обробки та застосування різноманітної за якістю та кількістю інформації. Отже, об'єктивні зміни в економічному, політичному, соціокультурному житті суспільства вимагають підготовки творчих особистостей із цілісним досвідом, гармонійним сприйняттям навколишньої дійсності, зі сформованою системою ціннісних орієнтацій.

Сучасні науковці на противагу знаннево-інформаційній парадигмі освіти пропонують: особистісно-орієнтовану (І. Бех, В. Моляко, О. Пехота, С. Подмазін, В. Рибалка, О. Савченко, С. Сисоєва, І. Шапошнікова, І. Якиманська та ін.); культурологічну (І. Зязюн, Б. Брилін, Г. Локарева, Н. Миропольська, Г. Падалка, Т. Рейзенкінд, Л. Руденко, О. Рудницька, Г. Тарасенко, Г. Шевченко, О. Щолокова та ін.); ціннісну (Г. Васянович, О. Вишневський, О. Сухомлинська та ін.); компетентісну (А. Андрєєва, Н. Бібік, В. Болотов, О. Пометун ін.).

Мета нашого дослідження: здійснити теоретичний аналіз нагромадженої практики підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти, дослідити зміст основних освітніх парадигм.

Прихильники особистісно-орієнтованої парадигми виходять із визнання унікальності суб'єктивного досвіду дитини як важливої першооснови її особистого розвитку й визначають такі вимоги до побудови освітніх технологій: надання навчального матеріалу як єдності досвіду і розуміння; необхідність узгодження досвіду дитини зі змістом навчання; сприяння перетворенню пізнавальної орієнтації в особисту, а пізнавального досвіду – в цілісний досвід особистості; відповідне конструювання та організація навчального матеріалу, що спрямоване на активізацію досвіду дитини; забезпечення емоційно-рефлексивного

ставлення вихованців до власного досвіду; збагачення досвіду дитини в процесі переживання культурних феноменів та ін. Учені підкреслюють антропоцентричний характер, гуманістичну спрямованість парадигми виховання й наголошують на необхідності забезпечення суб'єкт-суб'єктних, морально-естетичних стосунків педагога з вихованцями на рівні співробітництва й співтворчості [5, с. 10].

Одним із напрямів модернізації освіти шляхом формування взаємопов'язаних професійно-культурних і загальнокультурних її складників є культурологічний тип парадигми. Так, В. Руденко виокремлює такі положення в контексті зазначеного підходу: визнання культури визначальним фактором розвитку професійно-особистісних якостей; бачення освіти як феномена культури; єдність аксіології та культурної антропології для забезпечення комплексного наукового підходу; звернення освіти до людини за допомогою культури та ін. [6, с. 44]. «Культура, – зазначає О. Рудницька, – завжди залишається скарбницею досвіду, яку люди постійно збагачують. Кожний індивід живе і діє в умовах культури, а культура наповнює собою індивіда» [7, с. 110–111]. Отже, відповідно до означеної парадигми освіти першоосновою її змісту визнається досвід культури.

Г. Тарасенко підкреслює важливість культуротворчої функції виховання, що сприяє «глибокому морально-психологічному засвоєнню соціального досвіду взаємодії з природою. Процес виховання таким чином забезпечує міжпоколінну трансмісію культури і перетворює освіту на її невід'ємну частину» [8, с. 92].

Як слушно підкреслює В. Самохвалова, «естетична культура – це вміння розшифрувати та організувати естетичний досвід, передбачити перспективу розвитку свого перебування у світі, визначити тенденції загального процесу взаємодії з ним, корегувати проміжні результати» [9, с. 42]. Сучасні дослідження висувують гіпотезу, згідно якої естетичний досвід, що включає в себе всі форми взаємодії людини зі світом – як предметно-практичні, так і духовні, ширше естетичної культури, яка є найціннішим для людства естетичним досвідом [10, с. 24].

У сучасній педагогічній практиці активно досліджуються питання, пов'язані з недоліками в професійній діяльності педагога, втратою нею ціннісних орієнтирів. У наш час отримала розвиток нова галузь педагогіки – педагогічна аксіологія, що обґрунтовується дослідниками як нова парадигма освіти, в якій ціннісний базис гармонійно поєднає теоретичну і практичну складові науки. «Педагогічні цінності, – як справедливо підкреслює О. Отич, – це найважливіші орієнтири діяльності педагога, що визначають напрями його соціальної й професійної активності, спрямованої на досягнення гуманістичних цілей» [11, с. 23]. Художня культура, як цілком слушно зауважує Н. Миропольська, занурена в естетичну сферу й художні цінності виникає естетично, як відгук на рух життя, природи [12, с. 25].

Таким чином, вихователь дошкільних навчальних закладів у контексті ціннісної парадигми освіти повинен уміти організувати навчально-виховну

взаємодію з вихованцями в аксіологічному естетико зорієнтованому контексті. Вважаємо, що педагог має не тільки вміти спонукати особистість дитини до безкорисливого сприймання-милування, а й закласти принцип краси в її практичну діяльність.

Як перспективний напрям оновлення освіти вчені виокремлюють і проектно-естетичну парадигму, що «асоціюється з поглибленим розвитком гуманістично-культурологічного, культуротворчого та етико-естетичного начал» [13, с. 30]. Так, зокрема, підкреслюється, що культуротворча вища школа орієнтується на розвиток особистісного світу майбутнього фахівця дошкільної освіти шляхом сходження від індивідуального досвіду до духовно-практичного досвіду людства [13, с. 32]. Вчені визначають такі парадигмальні позиції сучасної освіти: ставлення до особистості як до особливого культурного світу, де існують певні цінності та інтереси, смисли та символи; ставлення до майбутнього фахівця дошкільної освіти як до носія педагогічної творчості, суб'єкта художньо-педагогічної практики, який цілеспрямовано організовує освітній простір навчального закладу, розуміє місце і значення дисциплін мистецько-культурологічного циклу в досягненні загальної мети виховання; побудова освітнього процесу в навчальному закладі як моделі соціокультурного простору, де відбувається становлення особистості [13, с. 32].

Прихильники модернізації освіти на компетентнісній основі (А. Андрєєва, Н. Бібік, В. Болотов та ін.) наголошують, що зміст освіти, сконструйований саме на такій основі, передбачає цілісний досвід розв'язання життєвих проблем, виконання ключових функцій, які виникають у таких ситуаціях: у пізнанні та поясненні явищ дійсності; у взаємовідносинах людей, в етичних нормах; у практичному житті під час виконання соціальних ролей; в оцінюванні навколишнього буття та в естетичних оцінках зокрема тощо. Компетентність, таким чином, представлена єдністю когнітивного, предметно-практичного й особистого досвіду. У межах компетентнісної парадигми, спеціаліст із творчим, проектно-конструктивним і духовно-особистим досвідом не чекатиме інструкцій, а буде готовий до формування та розвитку ключової компетенції дитини.

Проведений аналіз ключових парадигмальних позицій засвідчив, що одним із завдань педагогічної діяльності майбутнього вихователя дошкільної освіти обов'язково має стати формування досвіду дитини. Так, у компетентнісній парадигмі – це синтез когнітивного, предметно-практичного та особистого досвіду; в культурологічній – це єдність основних видів досвіду, освоєння якого забезпечує соціокультурний прогрес, у проєктивно-естетичній – сходження від індивідуального досвіду до духовно-практичного досвіду людства; в особистісно-орієнтованій – це особистий досвід як особливий компонент змісту освіти тощо.

У контексті означених парадигм майбутні фахівці дошкільної освіти повинні реалізовувати соціально-виховну та ціннісно-орієнтаційну функції педагогічної діяльності: вміти забезпечувати оптимальні умови естетичного

сприймання вихованцями краси та виразності явищ навколишньої дійсності й мистецтва, збагачувати спектр естетичних уподобань дітей, використовувати оптимальні інтегративні зв'язки з метою ефективного досягнення виховних цілей, організовувати естетичну діяльність дошкільників на заняттях, забезпечувати естетику навчального процесу, побуту, поведінки та взаємин дітей, сприяти накопиченню вихованцями досвіду ціннісного ставлення до навколишньої дійсності, до людей та до власної особистості, організовувати естетичне спілкування дітей із соціальним та природним оточенням тощо.

1. Концепція національного виховання // Освіта. – 1994. – 26 жовт. – С. 5 – 12.
2. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богущ, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богущ А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. – К. : Видавництво, 2012. – 26 с.
3. Масол Л. Школа культури виховує людину, яка мислить і прагне творити / Л. Масол // Початкова шк. – 2001. – № 5. – С. 38–39.
4. Шапошнікова І. М. Підвищення ефективності підготовки майбутніх вчителів початкової школи до проектування уроку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. М. Шапошнікова ; Київський пед. ін-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 1993. – 24 с.
5. Бойко А. Парадигмальні напрями виховання : варіанти вибору / А. Бойко // Рідна шк. – 2001. – № 1. – С. 7–10.
6. Руденко В. Н. Культурологические основания целостности содержания высшего образования / В. Н. Руденко // Педагогика. – 2004. – № 1. – С. 42–48.
7. Рудницька О. Культуровідповідність мистецької освіти / О. Рудницька // Неперервна професійна освіта : проблеми, пошуки, перспективи : монограф. зб. ст. – К., 2000. – С. 108–133.
8. Тарасенко Г. С. Дивосвіт. Технологія естетико-екологічного виховання / Г. С. Тарасенко. – 2-ге вид., із змінами. – К. : Рута, 2000. – 208 с.
9. Самохвалова В. И. Эстетическая культура как комплексный феномен утверждения и реализации человека в мире / В. И. Самохвалова // Эстетическая культура : сб. науч. тр. – М., 1996. – С. 32–66.
10. Назарова М. Г. Эстетический опыт и эстетическая культура : определение и содержание понятий в контексте современных наук / М. Г. Назарова // Эстетический опыт личности как условие освоения культуры в образовательном процессе школы и вуза : сб. науч. тр. / Л. П. Печко, М. Г. Назарова, Р. А. Куренкова и др. ; Ин-т худож. образования РАО, Владимирский гос. пед. ун-т. – М., 2003. – С. 19–28.
11. Отгич О. М. Мистецтво у розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання : комплекс навч.-метод. забезпечення викладання психолого-педагогічних дисциплін : у 3 ч. / О. М. Отгич ; АПН України, Ін-т пед. і психології проф. освіти АПН України. – Полтава : ІнтерГрафіка, 2006. – Ч. I : Навчальні плани та програми з дисциплін психолого-педагогічного циклу. – 2006. – 168 с.
12. Миропольська Н. Є. Формувати почуття прекрасного / Н. Є. Миропольська. – К. : Знання, 1987. – 32 с. – (Сер. 7 «Педагогічна»; 13). – Бібліогр. : с. 32.
13. Сова М. Інтеграція художньо-естетичних знань у сучасній парадигмі освіти / М. Сова // Рідна шк. – 2003. – № 3. – С. 30 – 33.

Рецензент: д.психол.н., професор Ставицький О. О.